

מנחות לז היא שיחתי

נושאים לשיחה ודין
לקחת מדרך הגמרא אל משעולי החיים

שיעורי "היא שיחתי" מיועדים ללומדי הדף היומי המבקשים להעשיר את הלימוד עם "נושא מעניין לקחת הביתה".

הם כוללים נושאים לדיון, פולמוסים, חיזוקים, לקחים, קושיות, הקשרים לפרשת השבוע והמועדים, ועוד ועוד.

מטרת השיעורים לעורר שיח תורני גם לאחר שהלימוד הסתיים. בבית או בעבודה, עם האשה או הילדים, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך.

וורט | לשיטת רבי יוסי החרום אין זה גנאי להיות חרום

בדף שלנו אנו מוצאים תנא יחידי בשם "רבי יוסי החרום", רש"י פירש שהכוונה שהיה חוטמו משוקע בין עיניו והתוספות תמהו עליו איך יתכן שכינוהו בלשון גנאי.

ויתכן לפרש בדרך רמז, שהרי מהו החיסרון של חרום? בכך שאין הפסק בין העיניים (וכלשון אבא יוסי חרם עצמו בספרא: איזהו החרום הכוחל שתי עיניו כאחת). לאיזה צורך ישנו הפסק בין העיניים? כדי להורות החילוק שבין עין ימין לעין שמאל. אבל רבי יוסי החרום עצמו סבירא ליה כאן שגם יד ימין וגם יד שמאל נקראים "יד" ואין לחלק ביניהם (ולשיטתו אפשר להניח תפילין גם על יד ימינו, אם הוא כותב בשמאלו, כי העיקר שהקשירה ביד שכותב בה אבל מצד היד עצמו אין חילוק בין יד ימין ליד שמאל, דסוף סוף תרוויהו "יד") וממילא לשיטתו **אין כאן שום חסרון במה שחוטמו חרום**, דאדרבה, הוא מורה כשיטתו שאין לחלק בין האברים הימניים לאברים השמאליים.

אוצר | פירושו הנפלא של בעל השארית יעקב

בספר "שארית יעקב" (נדפס לפני 300 שנה, ראה לקמן) כתב פירוש חדש ונפלא:

"ותמיה לי על שני הפרושים על רש"י ותוספות, ואני בער אנכי ולא בינת אדם לי אמנם את זה הגיע ה' לחלקי וכוונתי האמת והצעת דברי לפני כמה גדולי הדור והסכימו עמי: לפי שיש בגמרא כמה מאן דאמרי שקרויין רבי יוסי ויש לכל אחד סימן שלו, הן אחר אביו או סימן אחר, וזה רבי יוסי היה להן בבית המדרש שלהם שאמר דין אחר, ואמר זה רבי יוסי שאמר הדין כנזכר למטה זה רבי יוסי אמר ג"כ דין זה, דאיתא בבכורות דף מ"ג ע"ב רבי יוסי אומר אין חרום אלא שכוחל שתי עיניו כאחד, אמרו לו הפלגת. על כן לדעתי הפירוש כן הוא רבי יוסי החרום, שאמר הדין אצל חרום, הוא אמר הדין כאן. כך היה ידוע להם בבית המדרש שלהם בסימן מובהק בדין זה. עכ"ל.

והנה מה מאד נפלא הדבר שאותו זקן צדיק שחידש חידושי מתוך ייסורים (ראה לקמן) זכה לכיוון האמת, שבאמת בסיפרא כתוב אותו

הדין של "אין חרום אלא שכוחל שתי עיניו כאחת" בשם "אבא יוסי חרום", הרי שבאמת רבי יוסי החרום הוא הוא בעל השמועה של "אין חרום אלא שכוחל ב' עיניו כאחת", ממש כפי השערתנו של ה"שארית יעקב", ומעתה לא רחוק להניח שעל שם דינו זה נקרא "רבי יוסי החרום" לפי שביאר דיני חרום.

ויש להוסיף על דבריו דאיתא בבכורות ובסיפרא "אמרו לו: הפלגת!" הרי שחבריו תמהו על שיטתו והיה נראה בעיניהם כהפלגה יתירה, וא"כ לא רחוק לומר שעל שם שיטתו המתמיהה את חבריו היו מכנים אותו "החרום".

הדורות הקודמים | צורתם של יהודי ליטא

פירוש זה הועתק בשם "שארית יעקב" ב"סדר הדורות", אך בחרתי להביא את לשונו הטהור בגלל הסיפור המרגש שעומד מאחורי הספר הזה.

אני לא מתאפק מלהעתיק כאן את לשונו בהקדמתו, כדי שנכיר מי היו הזקנים בבית המדרש בליטא של לפני 300 שנה:

"אלה תולדות יעקב, אלה תולדות סיבות ומאורעות והרפתקאות דעו עלי מיום שעמדתי על דעתי. בן שלש שנים הכרתי בצרותי, לא נחתי ולא שלוותי. עד אני איש המדבר בשברון לב, מילין אחר, גודל הרפתקאות עלי עבר, כי הפליא עלי חסד דובר, הנה יכלה הזמן הסיפור, ועם כל זה לא נדדתי מבית הספר. זאת אשים על לבי ונחמתי על עפר ואפר.

בכן תנות צרות מי יוכל, אשר עברו על ראשי כמים המוגרים אשר לא יוכלו לאסוף את מימיו, כל ימי גדלתי בצרות אוכל לקבל עלי, מיום עמדי על דעתי לא הייתי שבוע א' בשלוה, עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת, צרה אל צרה נגשת, ואחרון הכביד אל הלך מחמד עיני אלו הבנים בני בחוני. על כן על בחוריו לא ישמח ה' וספד עליו כמספד היחיד והימר עליו כהימר על הבכור, והיה יחיד לגמרי כי לא היה לי לעת הזאת בן או בת, רק כי הוא זה היה חלקי מכל עמלי, ולמד כשהיה בן י"ג שנה ה' מאות וחמישים דפין גמרא והיה בקי בהן ובשמותיהן ונפטר לבית עולמו שמנה ימים קודם שנעשה בן י"ג שנה, והוא למנוחה ואני לא נחה.

ידוע תיאורו של רבינו הגאון רבי אשר וויס שליט"א על השאלות המרטיטות שנשאל מתלמיד חכם צעיר שהשתתף בקרבות בעזה ונותר כמעט ללא שום גפיים ומה שהטריד אותו היו שאלות על מקום התפילין ומה נחשב 'יד כהה' במצבו. **אלו בניו של הקב"ה!**

זה מזכיר את דברי חז"ל במסכת שמחות: "מעשה ביוסף בן פיסקן [הכהן] שעלתה נומי [נמק] ברגלו ונכנס הרופא לחתכה, אמר לו כשתניח כחוט השערה [קודם שתחתוך הרגל לגמרי] הודיעני, חתכה והניח בה כחוט השערה והודיעו, וקרא לנחוניא בנו ואמר לו, נחוניא בני, עד כאן היית חייב ליטפל בי, מכאן ואילך אי אתה חייב ליטפל בי, שאמרו חכמים 'אין אדם [כהן] מטמא על אבר מן החי אפילו מאביו'. וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו: **על זה נאמר: "נפשי בכפי תמיד - ותורתך לא שכחתי", ואומר: "יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו".**

גאולה | עתידים כל הגידמים והחגיגים לה

ידידי איש ירושלים **ר' אפרים הולצברג** הי"ו בנו של "אבי הפצועים" ר' שמחה ז"ל, ממשיך בדרך אביו הצדיק ועוסק הרבה בעידוד וחזוק פצועי המלחמות והפיגועים.

רבו הגאון הגדול **רבי אביגדור נבנצאל** שליט"א אמר לו שהוא יכול להבטיח לקטועי הגפיים שבקרוב ישובו להם ידיהם ורגליהם! שהרי כתוב שלעתיד לבוא יהיו כל עם ישראל נביאים, "ונראה עין בעין בשובו אל נוהו" והרי הנביא צריך להיות שלם בגופו, כמו שהיו במעמד הר סיני שגם החיגרים עמדו על רגליהם והעיוורים נפקחו עיניהם וכו', אם כן מוכרח שיחזרו כל הגפיים למקומם בקרוב ממש!

המלצת קריאה | ספר "חבש פאר" על חובת התוכחה אודות מקום התפילין

הדף שלנו עוסק במיקומו המדויק של התפילין של ראש, שצריך להיות במקום צמיחת השערות במקום שמוחו של תינוק רופס.

והנה, ישנם רבים שמפני גודל התפילין שלהם או רפיון הרצועה נשמטים תפיליהם ממקומן. רבינו **הגראי"ה קוק זצ"ל** כתב חיבור שלם בשם "חבש פאר" על החובה להוכיח ולהעיר למי שאין התפילין במקומם.

ישנם כאלו הדוגלים ב"יהדות חביבה ומתוקה" ותולים עצמם בשמו של רבינו הקדוש, אבל באמת הוא היה קנאי גדול ובעל תוכחה, כמו

ואחר זה היה לי שלשה בנים ובת אחת היתה נשואה, ובא הדבר וכילה הכל. וכהיום אני הולך ערירי. אמרתי אחבר חיבור מעט אשר חנני אלקים לבעבור הזכיר שמי ושיהיו שפתותי דובבות בקבר היא תשיחך, וסהדי במרומים שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, כי אני בקבר והם יהיו לי לזכרון.

בכן אל יאשימני הקורא בלי מענה, כי לא חברתי לשם ולתפארת, אמנם מפני שלא הנחתי שארית וקראתיו שמו שארית יעקב והלכתי אחר הקוצרים ואלקט בשבלים בעמק רפאים עד שידי מגעת. כי לא מששתי בכל הספרים **רק שהייתי בעל מלאכה אחת: כל ימי יגעתי בתורה ונבניאיים ונכתובים ונש"פ ובפוסקים דהיינו רק ארבע טורים עם בית יוסף. ולעת זקני חזרתי הש"ס בכל שנה והד' שלחן ערוך ונביאים וכתובים בכל חודש וחודשו, המה יעמדו לי בעת שצורך, וכצנה רצון תעטרוננו. ואל יחשידי הקורא כי לפעמים ימצא במקום אחר כדברי, כי סהדי במרומים כי לא שניתי בספרים אחרים זולת כאשר כתבתי, וחלילה לי להתלבש בטלית שאינו שלי וה' יגן בעדי.**

כה דבר המעתיר והטרוד הנדחה מפני השעה יעקב בלא"א מו"ר מוהר"ר יואל זצ"ל ה"ה איש טוקטין והייתי כל ימי מיושבי ק"ק בריסק דליטא.

עד כאן לשון ההקדמה המרטיטה, המעידה על המושגים העצומים של לימוד התורה מתוך דחק ויסורים, אצל אבותינו ואבות אבותינו. לא פלא כי הוא זכה לכתוב וורטים אמיתיים ומאירים, כמו הביאור החדש הזה על "רבי יוסי החורם".

ביאור | "החורם" מלשון חרמים ומצודים

פירוש חדש מציע בעל מוסף הערוך שרבי יוסי החורם הוא רבי יוסי ציידנא המוזכר בירושלמי, ו"חורם" הוא מלשון "מצודים וחרמים", "חרמי הים", דהיינו רשתות צייד. אותו רבי יוסי היתה מלאכתו אריגת מכמורות לצייד דגים ולכן נקרא "רבי יוסי החורם" על שם מלאכתו.

גבורה יהודית | שאלות החיילים הצדיקים קטועי הגפיים

הדף שלנו עוסק בשאלה כואבת אודות מקום התפילין לגידם ללא יד. במלחמה הנוכחית, נותרו חיילים רבים קטועי גפיים הי" [זה לא בגלל שהפציעות יותר קשות משאר המלחמות, אלא להיפך, בחסדי שמיים השתכללו דרכי הרפואה מאד ובזכות מסירות נפש החובשים הקרביים ניצלו חיים רבים של פצועים קשים מאד, ולכן נותרו רבים שאיבדו את גפיהם אך זכו בחייהם].

שיעיד הספר הזה שכותרתו:

"כולל תוכחת מגולה להמון עם ד' המניחים התפלה של ראש שלא במקומה בבלי דעת, ולהמשכילים בעם המתעלמים מתקנת המעוות, ולעורר האהבה לעמור בפרץ להציל ממכשול עון ולזכות את הרבים".

ציטוט | מעט מדבריו חוצבי להבות אש

"ועתה אחינו בשרנו יראי ד' יתברך החרדים אל דברו. אליכם אישים אקרא. כשופר ארים קולי בקול מר צורח. כי רעה גדולה אנחנו עושים על נפשותינו. הנה יש בידנו מצוה אדירה וחביבה, שהקב"ה תלה בה כבודו ית' וכבודנו. והיא עוז לנו.... איה יראת ד' ואהבתנו המחויבת להיות בלבנו, ואיה אהבת אותנו אחינו בני בריתנו כי נתעלם מהם. ובשביל דבר קל הערך ונח לתקן כזה, נניחם ללכת בלא חמדה. וד' ית' יודע כמה הלכו לעולמם ואין בידם מצות תפלין של ראש כל ימיהם, רק עונות ופשעים של ברכות לבטלה (במקום שמברכים על מצות) מדי יום ביומו, ר"ל. ועל מי הקולר תלוי - אם לא על מי שבידם למחות.

יראה ורעד הלא תבא בנו. אם לא נחיש מפלט לנו. לתקן את המעוות, להוסיף אומץ ולפקח כל איש בבית מדרשו. להזכיר ולהעיר את הנכשלים בבטול מצות תפלין של ראש. ומכניסים עצמם להיות בכלל "פושעי ישראל בגופן" (ר"ה יז) על לא דבר, ולבנו לא יחד, ונטמון דינו בצלחת לאמר - שלום עליך נפשי. הלא, חלילה, נפשנו תחת נפשם, אם לא נעמוד על המשמר כאשר יאתה...

ומעתה איך לא ימס ללבנו ויהיה כמים. ושערות בשרנו איך לא תסמרנה מפחד ד' והדר גאונו. ומה נענה ביום תוכחה. עת ד' יביא במשפט אותנו כי השלכנו דברי קדשו וכבודו אחרי גוינו. חסנו על כבוד עצמנו אשר מהבל ימעט, ולא התעוררנו לכבוד שמו ית', החי וקיים לעד ולעולמי עולמים. כי רבים מבני עמינו מזלזלים במצות "תפלה של ראש". עיקר הפאר. ושם ד' וכבודו עליה נקרא. וכמבואר בדחז"ל הנזכרים. ומניחים התפלין שלא ככתוב, ומפורש לנו מפי חז"ל (מנחות לז) למשה מסיני "שיהיה במקום שער דוקא", ואם אפילו מקצת מן התיטורא מונח למטה מעקרי השער לא קיים כלל מצוות תפלין של ראש, ודומה כמי שקשר תפלין על מתניו או הפשילן לאחוריו. ומצות תפלין של ראש לא קיים כלל. ואם ברך, ברכתו לבטלה ועבר בלאו דלא תשא..."

סיפור | איך להוכיח בפקחות על מקום התפלין

סיפר לי ידידי שליט"א, מחשובי תושבי שכונת רמת אשכול בירושלים, שפעם אחת נסע ברכב יחד עם מו"ר הגאון רבי צבי שרלין שליט"א

רבה של קהילת החרדים שם, והנה פונה אליו רבי צבי שליט"א ומבקש להתיעץ עמו בענייני הנהגתו ברבנות. ידידי שליט"א התרגש מאד וזקף אזניו לשמוע ספיקותיו של המרא דאתרא, ורבי צבי סיפר לו שהרבה פעמים הוא רואה אברכים מניחים תפלין קודם התפילה ואינם שמים לב שהתפילה של יד יורדת מעט מתחת הקיבורת ואינם יוצאים ידי חובת תפלין, אמנם - חושש הוא שאם יגש אליהם אחד אחד ויעיר להם, הם יתמלאו בושה שלא קיימו הלכה מפורשת, ונפשו בשאלתו שיתן לו ידידי עצה טובה איך להתנהג בכגון דא.

ידידי שליט"א השיב תיכף בחכמתו שכדאי לדבר על זה בשיעור לרבים באופן כללי וכך לא יפגע אף אחד, ואולי אפשר אפילו להזכיר את ההלכה הזו רק בדרך אגב בתוך השיעור, וכך לא יבינו כלל שהוא בא להעיר ולבקר, וכהנה וכהנה עצות טובות מחכמתו של ידידי שליט"א. הרב מרא דאתרא קיבל את דבריו והודה לו על עצותיו הטובות.

אומר ידידי שליט"א: לאחר שיחה זו, התמלאתי תחושת חשיבות שהמרא דאתרא בחר בי להתיעצות בענייני הנהגת הקהילה, אך מאידך גיסא גם הרגשתי איזה נקודה של פליאה על הרב שאינו יודע לחשוב בעצמו על עצות פשוטות כאלו, וכי לשם מה נבחר לרבנות אם אינו יודע אפילו דרכים פשוטות כאלו איך להוכיח בעקיפין וכו'.

עברו חודשים רבים מאז אותה שיחה, ובוקר אחד בעודי מניח תפלין, אני רואה לפתע שרגע לאחר שאני מסיים להדק את התפילה של יד היא נשמטת מעט ויורדת מתחת לקיבורת! בבת אחת נזכרתי בשיחה עם רבי צבי שרלין ו'תפסת' פתאום שכוונתו היתה - להוכיח אותי בעקיפין!! בחכמתו הרבה הוא ביקש 'להתיעץ' עמי ובתוך כך להזכירני הלכה זו...

מיזם | מראה עם סימון קו אמצעי

דעת השו"ע הרב שיש להקפיד מאד שיהיו התפלין מכוונות לבין העיניים ממש, שיהיו שתי בתים בצד ימינו ושתי בתים בצד שמאלו.

דבר זה קשה הרבה לצמצום ודקדוק, עד שיש כאלו שבאו מזה לידי עצבים רח"ל. [וכמובן, שאנשים כאלו מחוייבים על פי התורה הקדושה להימנע כליל מלדקדק בזה, מפני סכנת נפשות החמורה, כמו שהיה מזהיר אדונינו הקהילות יעקב ז"ע].

והנה, לאחרונה הומצא 'פנטט': מראה מיוחדת שמסומן בה קו ישר באמצעיתה, כך יכול האדם להביט במראה ולכוון את החרין האמצעי של התפלין אל מול אמצע חוטמו.

כמובן שזה מועיל רק לנוהגים להשתמש במראה לצורך מצווה זו, ואין כאן המקום להאריך בפולמוס המרתק בין גדולי הצדיקים אודות השימוש במראה לקיום מצוות תפלין.

שהם נשברי לב אהבה יותר, משו"ה בעיני שני עניים דווקא (ועל שו"ת כתב סופר אור"ח סי' קמ"א אות ב'), וא"כ אפי' אם נימא דאע"ג דהוי טריפה סגיא מה שאנו מרבים אהבה וריעות עמו, מ"מ הרי לא נוכל לחשוב כשני בני אדם.

והגע עצמך, דאטו מי שיש לו ב' ראשים נוכל לצרפו לעשרה למניין במקום שנים. וא"כ הוא הדין נמי לענין להרבות ריעות בעיני דוקא להרבות ריעות עם הרבה אנשים, ולכה"פ בעיני שנים אבל לא עם מי שיש לו שני ראשים דעכ"פ הוא רק אדם א' לכל הדברים וודאי לא סגיא במקום ב'.

ובאמת יש לעיין אם נחשב אפי' כאחד. דאנן בעינין להרבות אהבה וריעות עם מי שאנו מצווין להחיותו, משא"כ טריפה, דכין דהרג את הטריפה פטור, לא סגיא מה שמרבה עמו ריעות. ויש לעיין בזה, כיון דמ"מ אסור להרגו, צריכים להרבות עמו ריעות ג"כ. משא"כ שיהי' נחשב כשנים, פשיטא דלא, מטעם שכתבתי ודו"ק. עד כאן הדברים המשמחים מהגליון הנ"ל.

שוב ראיתי שיש מציינים לשו"ת זכרון יעקב סימן ז' שדן בזה אם יוצאים מתנות לאביונים בנתינה לאביון אחד בעל שני ראשים.

פורים | ב' מתנות לאביון אחד בעל ב' ראשים

לפני יותר ממאה ועשרים שנה היה יוצא לאור גליון תורני בשם "וילקט יוסף" (נמצא באוצר החכמה) תלמידי חכמים חריפים היו שולחים את מאמריהם לפרסום בגליון זה שהיה יוצא לאור ב' פעמים בכל חודש!

והנה, בקובץ זה (שנה י"ב קו' י"ג סי' ק"כ) כותב חכם אחד: **נשאל נשאלתי בפורים** דחייב במתנות לאביונים דווקא לשני עניים כדאיתא בשו"ע אור"ח סי' תרצ"ד, **האיך הדין אם נתן לעני א' שיש לו ב' ראשים ואם יצא בזה יד"ח.** והיא כעין אבעיא מהגמ' מס' מנחות ל"ז ע"א לענין תפילין, ומסקי' שם דתינוק בכור מחוייב ליתן עבורו ב' פעמים ה' סלעים.

ונ"ל פשוט, דלענין מתנות לאביונים ודאי לא סגיא מה שיש לו ב' ראשים שיהי' במקום ב' עניים... והנה עיקר חיוב משלוח מנות ומתנות בפורים הוא להרבות ריעות ואהבה בין ישראל, והקדימו מתנות לאביונים דבעינין לשני עניים דווקא, ומנות סגיא שני מנות לאדם אחד כדאי' באור"ח סי' תרצ"ה סעיף ד' דהוא משום דצריכים להראות לעניים